

Ramutė ČEPIENĖ
Elvyra GIEDRAITIENĖ

Klaipėdos universitetas

Jaunimo požiūris į genetinę šeimą: būsimos šeimos modelio paieškos

Straipsnyje analizuojami anketinės apklausos duomenys, atspindintys jaunimo požiūrį į savo genetinę šeimą: tėvų tarpusavio santykius, vaidmenų pasiskirstymą, pasitenkinimą savo pačių santykiais su tėvais, laiką, kurį tėvai skyrė jų auklėjimui, tėvų, kaip patarėjų svarbiais gyvenimo klausimais, vaidmenį ir kt. Daroma prielaida, kad genetinėje šeimoje įgyta patirtis leidžia prognozuoti santykių modelį, kurį jaunas žmogus taikys savo šeimos santykiuose ir net perduos kitai kartai. Gauti duomenys atskleidžia, kad jauni žmonės kritiškai vertina tradicinę branduolinę savo tėvų šeimos struktūrą, bet tebėra linkę vadovautis jos vertybėmis. Tikėtina, kad daug tradicinių šeimos bruožų persikels į būsimų šeimų sanklodą.

This study analyzes the data referring to conducted survey of young people's attitudes towards their genetic family: parents' interrelationship, division of roles, satisfaction in relationship with parents, amount of time that parents put for their upbringing, role of parents as advisers on important life issues. It is assumed that experience acquired in genetic family allows to forecast model of relationship that young people apply to their own family or transfer to next generation. Research shows that, however, young people are critical towards traditional nuclear structure of their parents' family but are willing to follow the values of the family. Furthermore, it is reasonable to assume that many features of traditional family will be transferred to structure of future families.

Įvadas

Tradicinės šeimos sanklodos pokyčiai ir jos modernėjimo tendencijos įvairiais požiūriais tiriamos, aptariamoms ir diskutuojamos sociologų, psichologų, pedagogų ir kt. darbuose. Tapo aišku, kad vienareikšmio apibrėžimo, kas yra šeima, nėra nei kasdienybėje, nei moksle¹.

Tačiau žmonių gyvenimo kartu formos neapsieina be tam tikrų orientacijų į bendrą tvarką ir panašią patirtį. Nuogaustaujama, kad plintanti legalių žmonių bendrumo formų ir gyvenimo planų įvairovė gali turėti neigiamų padarinių: individą tai gali atvesti prie savojo „Aš“ susiskaldymo, o visuomenė gali likti be normatyvinės integracijos pagrindų². Todėl empiriniai tyrimai, kuriuose nagrinėjamas vadinamasis „šeimos idealas“ arba šeimos vaizdinys, yra prasmingi ir vertingi ne vien moksliniu, bet ir praktiniu požiūriu.

Valstybė ir visuomenė turi žinoti, kokia kryptimi toliau rutuliosis šeimos institucija, kurios artimiausios jos raidos perspektyvos.

Pastaraisiais metais Lietuvoje atlikta nemažai tyrimų, kuriuose nagrinėjamos šeimos transformacijos problemos. Pastebima, kad visuomenės požiūris į šeimos institutą modernėja, tačiau tuo pat metu stebimos prieštaringos tendencijos: kai kurie žmonės, ypač vyresnės kartos atstovai, tebesiekia išsaugoti tradicinę šeimą, tačiau jaunimas vis dažniau pasirenka bendro gyvenimo formas, kurias galima apibūdinti kaip modernios šeimos apraiškas: sugyvenimas be santuokos, partnerystė per atstumą, atsisakant bendro namų ūkio, nesantuokinių vaikų gimdymas ir kt.

Šeimos instituto modernėjimo veiksniai daugelio autorių siejami su socialinės ekonominės aplinkos pokyčiais, vykusiais XX a. dešimtajame dešimtmetyje ir tebevykstančiais dabar: ūkio restruktūrizacija, perėjimas prie rinkos santykių, gyvenimo lygio nuosmukis bei visuomenės sluoksnių diferenciacija, nedarbas, patenkinamų gyvenimo sąlygų neužtikrinantis atlyginimas, ekonominės emigracijos banga ir kt. Šie reiškiniai neigiamai paveikė Lietuvos demografinę raidą ir lėmė matrimonialinės ir prokreacinės elgsenos pokyčius³. Pažymima, kad valstybė kol kas neįstengė sukurti veiksmingos ir nuoseklios socialinės politikos, kuri paveiktų su šeima susietas demografines tendencijas.

Socialiniai-ekonominiai ir kiti veiksniai ypač stipriai veikia jaunimo vedybinę elgseną. Jauni žmonės, dar nepradėję savarankiško gyvenimo arba vos jį pradėję, priversti apsispręsti, kaip jie realizuos ciklą „šeima – darbas – poilsis“. Esama prielaidų, kad rinkos ekonomikos sąlygomis iš esmės kinta požiūris į tradicines šeimos vertybes, keičiasi prioritetų eiliškumas. Jaunimas pirmiausia stengiasi įsitvirtinti darbo vietoje, siekia karjeros, materialinio gerbūvio, gilėja individualizacija. Sudėtinga adaptacija konkurencinėmis sąlygomis verčia jaunus žmones peržiūrėti tarpasmeninių santykių pobūdį: į gyvenimo partnerį imama žiūrėti racionaliai, o atskirais atvejais net vartotojiškai.

Kartu tenka pastebėti, kad socialiniai-ekonominiai veiksniai veikia jaunimo elgseną ne izoliuotai, o kartu su socialiniais-psichologiniais: vertybinėmis nuostatomis, požiūriais į tam tikrus reiškinius, vaizdiniais ir idealais, poreikių sistemomis ir kt. Psichologinių veiksnių prigimtis dažniausiai siejama su jauną žmogų tiesiogiai veikiančiomis mikroaplinkos ypatybėmis, tarp kurių svarbią vietą užima genetinės (tėvų) šeimos ypatybės.

Sprendžiant šeimos politikos strateginio planavimo, edukacinių rengimo šeimai programų kūrimo uždavinius, svarbu įvertinti visus šeimos transformacijas lemiančius veiksnius. Tai ir paskatino plačiau patyrinti jaunimo požiūrio į šeimą problemą, kuri iki šiol Lietuvoje nepakankamai išnagrinėta.

1. Tyrimo kontekstas, metodas, tikslas ir tiriamųjų imtis

Empirinio tyrimo idėją mums pasiūlė Oldenburgo (Vokietija) universiteto kolegės, inicijavę tarptautinį projektą jaunimo požiūriui į šeimą tirti. Teorinės tyrimo prielaidos buvo suformuluotos F. W. Busch, W. D. Scholz (2002), R. Nave-Herz (2003) darbuose bei aprobuotos tarptautinių seminarų metu kartu su tyrėjais iš Ispanijos, Lenkijos, Pietų Korėjos (taip pat dalyvaujant šio straipsnio autorėms). Kolegos iš Vokietijos parengė ir tyrimo

instrumentą – anketą, kuri buvo išversta į lietuvių kalbą ir adaptuota 2002–2003 metais atliktame bandomajame tyrime⁴.

2004 m., finansuojant Lietuvos mokslo ir studijų rėmimo fondui, atlikome tyrimą, kurio tikslas buvo atskleisti Lietuvos jaunimo požiūrį į santuoką ir šeimą kaip socialinius reiškinius bei asmeninę gyvenimo būdo alternatyvą. Anketine apklausa siekta nustatyti santuokos ir kitų partnerystės formų prioritetus bei reikšmę, požiūrį į skyrybas ir jų priežastis, vaikų svarbą ateities planuose, vyro ir moters vaidmenų šeimos gyvenime įsivaizdavimą, taip pat genetinės šeimos sanklodos ypatybes ir jų vertinimą.

Čia reprezentuosime tyrimo dalį, leidusią atsakyti į klausimą, kaip jauni žmonės vertina genetinės (tėvų) šeimos sanklodos ypatybes, tėvų tarpusavio santykius ir santykių su vaikais pobūdį, ar laiko tėvų šeimą sektinu pavyzdžiu kurdami savo šeimą. Genetinės šeimos vertinimo pobūdis, mūsų požiūriu, leidžia prognozuoti tradicinių nuostatų šeimos sanklodos atžvilgiu perimamumą ir sykiu yra šeimos instituto raidos tendencijų požymis.

Tyrime dalyvavo 500 jaunų įvairių Lietuvos rajonų ir miestų gyventojų nuo 15 iki 30 metų. Anketos, kurių duomenis čia reprezentuojame, užpildytos 2004 metais. Svarbiausi socialiniai-demografiniai tiriamųjų imties požymiai atsispindi 1 lentelėje.

1 lentelė. Kai kurios tiriamųjų imties socialinės-demografinės charakteristikos

Lytis		Amžius			Socialinis statusas		
Moterys	Vyrai	15–18	19–23	24–30	Mokosi mokykloje arba/ir profesijos	Studijuoja	Dirba
58,8 proc.	41,2 proc.	18,5 proc.	47,8 proc.	33,7 proc.	22,4 proc.	45,5 proc.	32,1 proc.

Be 1 lentelėje pažymėtų lyties, amžiaus ir socialinio statuso požymių, tiriamųjų imtį apibūdina jų religingumas, konfesinė priklausomybė, šeiminiis statusas, genetinių šeimų ypatumai. Visi minėti respondentų požymiai nustatyti anketinės apklausos metu.

14,4 proc. tiriamųjų apibūdina save kaip religingus arba labai religingus, 53,4 proc. vertina savo religingumą nuosaikiai (vidutiniškai religingi), o 32,2 proc. jaunų žmonių laiko save nereligingais arba visiškai nereligingais. Didžioji apklaustųjų dalis (84,9 proc.) priskiria save katalikų religinei bendruomenei, 2 proc. respondentų teigia esą evangelikai, 8,6 proc. nepriskiria savęs jokiai religinei grupei, o likę nurodo kitas bendruomenes.

Pagal vedybinį statusą respondentai pasiskirstė taip: nevedusių/netekėjusių – 71,5 proc., vedusių/ištekėjusių – 20,8 proc., išsiskyrusių – 2,8 proc., gyvenančių nenuolatinių santykių porose – 4 proc. Likę nurodo kitokius variantus. 21,2 proc. nurodo turintys nuo 1 iki 4 vaikų, 78,8 proc. respondentų vaikų dar neaugina.

Daugumos tiriamųjų (67,1 proc.) tėvai gyvena kartu susituokę, išsiskyrę 11,9 proc. tėvų, vienas iš tėvų miręs – 12,7 proc. Genetinių šeimų, kuriose abu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą, – 30,2 proc., motinos dažniau negu tėvai turi aukštąjį išsilavinimą (47,6 ir 40,4 proc. atitinkamai).

Statistinis duomenų apdorojimas. Duomenų analizei naudota SPSS 12,0 for Windows programa, lentelės pateikiamos Microsoft Word programa. Vidurkių lyginimui

taikyti Mann-Whitney ir Kruskal-Wallis kriterijai. Nustačius $p < 0,05$, požymių skirtumai laikyti statistikai reikšmingais. Ranginių dydžių sąryšiams nustatyti taikyta Spearmans ranginė koreliacija.

2. Genetinė šeima kaip orientyras savo šeimos vaizdinui

Genetinė (tėvų) šeima – tai grupė, kurioje jauni žmonės yra praleidę santykinai didžiausią savo laiko dalį. Tėvai – žmonės, kurie išskirtinai emocinės sąveikos dėka darė didžiausią poveikį vaikų elgesiui ir asmenybės raidai. Socialinio išmokymo mechanizmai nulemia, kad didelė dalis genetinėje šeimoje įgytos patirties sąmoningai arba nesąmoningai pernešama į savo būsimos šeimos vaizdinį, o vėliau ir į elgseną šeimoje. Kaip teigia M. Bowen⁵, santykių genetinėje šeimoje modelis leidžia prognozuoti santykių modelį, kurį jaunas žmogus taikys savo šeimos santykiuose ir net perduos kitai kartai. Neigiama ar teigiama patirtis, vertybių sistema ir jausmų diapazonas, perimti iš genetinės šeimos, tampa gairėmis sutuoktinių tarpasmeniniams santykiams, vaikų auklėjimui, vaidmenų struktūrai ir kt.

Mūsų atliktas tyrimas leido nustatyti, kaip jauni žmonės linkę vertinti savo genetinę šeimą: tėvų tarpusavio santykius, vaidmenų pasiskirstymą, pasitenkinimą savo pačių santykiais su tėvais, laiko kiekį, kurį tėvai skyrė jų auklėjimui, tėvų, kaip patarėjų svarbiais gyvenimo klausimais, vaidmenį ir kt. Remiantis statistine duomenų analize, nustatinėjome, ar tėvų tarpusavio santykių vertinimas daro įtaką pasitenkinimui tėvų – vaikų santykiais bei sąmoningam apsisprendimui rinktis tėvų šeimą kaip pavyzdį savo būsimai šeimai.

3. Tėvų tarpusavio santykių, genetinės šeimos sutelktumo vertinimas

2 lentelėje matome, kaip respondentai įvertino savo tėvų tarpusavio santykius. Buvo vertinama 6 balų skalėje nuo „labai geri“ (6 balai) iki „labai blogi“ (1 balas). 7,1 proc. apklaustųjų savo tėvų santykius įvertino kaip labai blogus. 17,1 proc. mano, kad jų tėvų santykiai labai geri. Daugiausia respondentų juos įvertino kaip gerus ir pakankamai gerus (atitinkamai 25 ir 29,3 proc.).

2 lentelė. Tėvų tarpusavio santykių vertinimas (proc.)

Tėvų tarpusavio santykių vertinimas	6 Labai geri	5	4	3	2	1 Labai blogi
	17,1	25,0	29,3	13,0	8,4	7,1

Galima teigti, kad dauguma respondentų linkę palankiai vertinti savo tėvų kaip sutuoktinių vidinę darną. Mes nežinome, kokiais kriterijais jauni žmonės vadovavosi pasirinkdami vieną ar kitą skalės reikšmę (tam reikėtų kito pobūdžio tyrimo), tačiau anketos kūrėjai pasiūlė respondentams įvertinti du požymius, kuriuos galėtume laikyti kokybinėmis genetinės šeimos charakteristikomis – tai tarpusavio ryšių stiprumas ir sutelktumas. 3 lentelėje matome, kaip procentais pasiskirstė atsakymai į atitinkamus klausimus.

3 lentelė. Genetinės šeimos sutelktumo ir ryšių stiprumo vertinimas (proc.)

	Vidutinė reikšmė (M)	6 Labai stiprus, stiprūs	5	4	3	2	1 Labai silpnas, silpni	Sunku pasakyti
Sutelktumo laipsnis	4,72	18,0	29,9	23,8	10,9	4,2	4,2	8,4
Ryšių stiprumo laipsnis	4,58	25,3	29,8	22,3	7,5	5,9	2,8	6,5

Aiški respondentų dauguma savo genetinę šeimą vertina kaip labai sutelktą, sutelktą arba pakankamai sutelktą (71,7 proc.). Vertinimų ranginėje skalėje vidutinė reikšmė ($M=4,72$) taip pat rodo, kad sutelktumas įvertintas kaip veikia stiprus negu silpnas. Silpną arba labai silpną tėvų šeimos sutelktumą identifikuoja tik 8,4 proc. apklaustųjų, 10,9 proc. mano jį esant nepakankamą, o 8,4 proc. neišreiškė savo nuomonės.

Panašiai pasiskirsto ir atsakymai, koks ryšių genetinėje šeimoje stiprumas. Vidutinė reikšmė $M=4,58$. 77,4 proc. respondentų nurodo, kad ryšiai tarp genetinės šeimos narių labai stiprūs, stiprūs arba pakankamai stiprūs. Tik 2,8 proc. jaunų žmonių teigia, kad ryšiai labai silpni, 5,9 proc. teigia, kad jie silpni, 7,5 proc. – pakankamai silpni. 6,5 proc. negalėjo į šį klausimą atsakyti.

Tikėtina, kad respondentų genetinėms šeimoms būdingas gana aukštas sutelktumo lygis, daugumai jų būdingi glaudūs tarpusavio ryšiai, o tėvų tarpusavio santykiai dažniau yra geri ir pakankamai geri.

4. Genetinės šeimos vaidmenų struktūros bruožų vertinimas

Kaip procentais pasiskirstė atsakymai į anketos klausimą, kuris iš tėvų genetinėje šeimoje dirba įvairius namų ūkio darbus, matome 4 lentelėje.

4 lentelė. Buities darbų pasiskirstymas genetinėje (tėvų) šeimoje (proc.)

	Visada mama	Beveik visada mama	Abu lygiai	Beveik visada tėvas	Visada tėvas	Kitas asmuo
Buto valymas	48,5	33,9	11,1	2,0	0,3	4,3
Skalbimas	58,8	24,9	11,1	2,8	1,5	1,0
Smulkūs remonto darbai, namų remontas	11,1	6,6	20,2	24,0	30,3	7,8
Sergančio partnerio/ės ar vaikų slaugymas	34,8	28,4	32,7	2,0	0,5	1,5
Sergančių tėvų slaugymas	23,7	21,6	46,9	1,0	1,3	5,4
Maisto produktų pirkimas	32,1	31,4	30,4	2,6	2,6	1,0
Maisto gaminimas	41,3	31,5	22,2	3,3	1,3	0,5
Sodo darbai	11,6	10,6	57,6	12,4	2,8	4,9
Vaikų priežiūra	20,9	29,1	47,2	1,8	0,3	0,8

Pasirinkimų procentinės reikšmės rodo, kad dauguma respondentų užaugo tokioje šeimoje, kur „tris namų kampas laiko motina“. Tik sergančių tėvų priežiūroje ir sodo darbuose tėvas ir motina dalyvauja maždaug lygiai, o smulkius remonto darbus dažniau atlieka tėvas. Visi likę šeimos rūpesčiai dažniausiai atitenka motinai.

Tikėtina, kad tokia padėtis mūsų apklaustųjų genetinėse šeimose atitinka tradicinės nuklearinės šeimos struktūros modelį⁶. Jame vyras – tėvas atlieka instrumentinį vaidmenį (vadovauja, priima sprendimus, aprūpina šeimą), o moteris – motina imasi ekspresyvaus vaidmens (tvarko namus, rūpinasi vaikais, stengiasi patenkinti emocinius šeimos narių poreikius). Pats savaime šis modelis neturėtų būti vertinamas nei kaip teigiamas, priimtinas, nei atvirksčiai. B. Lemme⁷ teigia, kad moters reakcija į didesnę namų ruošos ir vaikų priežiūros krūvį priklauso nuo to, kiek pačios moters požiūris į lyčių vaidmenis atitinka tradicinį arba netradicinį modelį.

Mūsų tyrime negauta duomenų, ar respondentų mamos patenkintos ar nepatenkintos savo vaidmeniu šeimoje, tačiau remdamiesi kitų autorių duomenimis⁸ galime daryti prielaidą, kad tyrime dalyvavusių jaunų žmonių genetinės šeimos pagal vyrų ir moterų vaidmenų pobūdį priskirtinos tipiškai „tarybinei šeimai“. Jos gyvenamai būdingas iškreiptas lyčių lygybės supratimas: žmona ir vyras lygiai dalyvauja darbo rinkoje, o moteris, be to, atlieka vaikų auklėtojos bei namų šeimininkės vaidmenis. Jos darbinė veikla yra dažniausiai ne savanoriška, o priverstinė, nes vyras nepajėgus aprūpinti šeimos materialiai. Pamažu į moters rankas pereina ne tik buitines rūpesčiai, bet ir visa atsakomybė už šeimos gyvenimą. Vyro vaidmuo daugelyje šeimų jei ne nulinis, tai minimalus, jis praranda autoritetą ir iniciatyvą. Kaip teigia L. Šneider⁹, taikliai „tarybinio vyro“ situaciją apibūdina paaugliai: „Vyras – ne tas pats, kas moteris, jis žymiai mažiau dirba, bet žymiai daugiau valgo.“

5. Santykių su motina ir tėvu vertinimas

Mūsų atliktoje apklausoje buvo prašoma įvertinti savo santykius su tėvu ir motina: ar jais jauni žmonės labiau patenkinti, ar nepatenkinti. Atsakymų vidutinės reikšmės ir procentinę pasiskirstymą pagal ranginės skalės įverčius matome 5 lentelėje.

5 lentelė. Pasitenkinimo santykiais su motina ir tėvu vertinimas (proc.)

Motina	Vidutinė reikšmė M	6 Visiškai patenkintas/a	5	4	3	2	1 Visiškai nepatenkintas/a	Negaliu vertinti
	4,89	37,0	31,0	14,5	7,0	4,5	2,5	3,5

Tėvas	Vidutinė reikšmė M	6 Visiškai patenkintas/a	5	4	3	2	1 Visiškai nepatenkintas/a	Negaliu vertinti
	4,41	18,0	23,5	17,5	15,5	7,5	6,5	11,5

Kaip matome, vidutinės įvertinimo reikšmės (M) skiriasi. Šis skirtumas statistikai reikšmingas ($p < 0,05$) ir rodo, kad pasitenkinimas santykiais su motina yra didesnis. Ati-

tinkamai pasiskirsto ir procentinės reikšmės. Didesnė respondentų dalis savo santykiais su motina visiškai ar beveik visiškai patenkinti (šešiais įvertino 37 proc., o penkiais – 31 proc. apklaustųjų). Visiškai nepatenkinamais santykius su motina laiko tik 2,5 proc. apklaustųjų. Tuo tarpu santykiais su tėvu visiškai patenkinti tik 18 proc. jaunų žmonių, beveik visiškai – 23,5 proc., labiau patenkinti negu nepatenkinti – 17,5 proc. Kiti vertinimai išreiškia menką pasitenkinimą arba nepasitenkinimą: 15,5 proc. labiau nepatenkinti negu patenkinti, 7,5 proc. nepatenkinti ir 6,5 proc. visiškai nepatenkinti santykiais su tėvu. 11,5 proc. respondentų negalėjo vertinti savo santykių su tėvu. Tikėtina, kad tai žmonės, užaugę be tėvo (išsiskyrusiose, vienišos motinos ir pan. šeimose).

Tokius rezultatus galėjo lemti daug priežasčių. Viena iš prielaidų – anksčiau minėtas tėvo nusišalinimas nuo šeimos reikalų, būdingas tipiškos „tarybinės šeimos“ situacijai. Šios prielaidos tikimybę sustiprina respondentų pasisakymai apie tai, ar tėvai su jais praleido pakankamai laiko.

6 lentelėje matome, kaip respondentai vertina laiko kiekį, kurį jiems skyrė tėvai. 67,7 proc. apklaustųjų teigia, kad motina praleido su jais pakankamai laiko. 18,6 proc. jaunuolių atrodo, kad motina jiems skyrė per mažai laiko. Tuo tarpu tėvo atžvilgiu nuomonės pasiskirsto į dvi lygias dalis: 40,9 proc. respondentų teigia, kad tėvas praleido su jais pakankamai daug laiko, kiti 40,7 proc. – kad per mažai. Visai tikėtina, kad tarp kartu praleisto laiko kiekio ir artimų žmonių tarpusavio santykių kokybės esama tiesioginio ryšio. Kita vertus, šie rezultatai dar kartą patvirtina, kad vyrai – tėvai mažai dalyvauja šeimos reikaluose ir vaikų auklėjime.

6 lentelė. Laiko kiekio, kurį tėvai skyrė vaikams, vertinimas (proc.)

Mano mama praleido pakankamai laiko su manimi	67,7
Mano mama tikriausiai praleido per mažai laiko su manimi	18,6
Negaliu vertinti	13,7
Mano tėvas praleido pakankamai laiko su manimi	40,9
Mano tėvas tikriausiai praleido per mažai laiko su manimi	40,7
Negaliu vertinti	18,3

Tėvo, motinos, kitų svarbių asmenų vaidmenį vaikų gyvenime atspindi atsakymai į klausimą „Į ką kreipiatės, kai reikia kitų žmonių paramos ar patarimo?“ (7 lentelė).

Rezultatai parodė, kad jauni žmonės tariausi su šeimos nariais tik tam tikrais klausimais – tai pasiekimai mokantis ir profesiniai ketinimai. Pagrindinis patarėjas šiais klausimais – motina (taip nurodo atitinkamai 37 proc. ir 23,7 proc. respondentų). Į motiną neretai kreipiamasi ir dėl problemų šeimoje (19,6 proc.). Su tėvu kiek dažniau konsultuojamasi tik politiniais klausimais (16,2 proc.). Seneliai daugeliui gali patarti nebent tikėjimo klausimais (15,5 proc.). Broliai/seserys retai pasirenkami kaip patikimi asmenys, kai reikia patarimo. Santykių šeimoje arba su draugais problemos, meilės, seksualiniai klausimai dažniausiai aptarinėjami su partneriu/e arba draugais. Politiniais ir tikėjimo klausimais dažniausiai apsisprendžiama savarankiškai.

7 lentelė. Asmenų, į kuriuos kreipiamasi paramos ir patarimo, pasirinkimo dažnumas (proc.)

	Mama	Tėvas	Brolis/ sesuo	Seneliai	Draugai	Partne- ris/ė	Man nereikia patarimo	Į kitus
Politiniai klausimai	10,4	16,2	3,0	1,8	11,4	10,8	43,9	2,4
Pasiekimai mokyk- loje/studijose	37,0	5,8	6,4	1,2	17,7	16,1	14,3	1,4
Profesinių ketini- mų įgyvendinimas	23,7	12,1	7,5	0,8	11,9	28,9	12,6	2,4
Seksualiniai klau- simai	10,3	3,8	5,0	2,2	23,5	24,5	26,4	4,2
Tikėjimo klausimai	13,1	1,4	2,0	15,5	8,1	6,7	49,8	3,4
Problemos su draugais	15,8	1,0	13,7	2,2	30,1	23,0	13,5	0,6
Meilės kančios	9,0	1,4	11,9	2,5	41,3	16,0	17,8	0,2
Problemos šeimoje	19,6	2,2	11,1	3,4	24,7	23,9	14,0	1,0

Tikėtina, kad jauni žmonės tariasi su tėvais kitais, čia nepamintais klausimais: buitinių reikmių tenkinimo, finansiniais, santuokos partnerio pasirinkimo ir pan. Taip pat tikėtina, kad pasibaigus paauglystės periodui, kurio metu tėvai ir jų nuomonės vertinami ypač kritiškai, genetinė šeima vis dažniau sąmoningai pasirenkama atskaitos tašku priimanč svarbius sprendimus. Kita vertus, aptariami respondentų atsakymai dar kartą patvirtino, kad svarbiausias asmuo genetinėje šeimoje yra motina, kuri, be viso kito, dažniau nei kiti šeimos nariai yra patikima patarėja ir paramos teikėja.

6. Tėvų šeimos kaip pavyzdžio savo būsimai (esamai) šeimai vertinimas

Gavę respondentų nuomonę apie genetinės šeimos sanklodos ir tarpusavio santykių ypatumus, klausėme jų: „Ar šeima, iš kurios esate kilęs/-usi, yra pavyzdys šeimai, kurią norėtumėte sukurti (neseniai sukūrėte)?“ Kaip ranginėje skalėje procentais pasiskirstė atsakymai, matome 8 lentelėje.

8 lentelė. Tėvų šeimos kaip pavyzdžio vertinimas (proc.)

Tėvų šeima man yra:	6 Visiškas pavyzdys	5	4	3	2	1 Visai ne pavyzdys	Aš neturėsiu šeimos
	12,1	25,9	24,2	14,7	10,1	10,7	2,2

Kraštutines reikšmes, t. y. vertinimus, kad tėvų šeima yra absoliutus pavyzdys arba visiškai ne pavyzdys, rinkosi palyginti mažai respondentų (atitinkamai 12,1 ir 10,7 proc.). Beveik pusė tiriamųjų pasirinko aukštas vidutines reikšmes 5 ir 4, kurios galėtų reikšti, kad

tėvų šeimos pavyzdys priimtinas, bet ne besąlygiškai. 14,7 proc. respondentų rinkosi reikšmę trys, kuri reikštų, kad tėvų šeima veikia yra nepavyzdys negu pavyzdys, o 10,1 proc. – tėvų šeima ne pavyzdys. Taigi penktadalis apklaustų jaunų žmonių genetinę šeimą vertina kaip neigiamą etaloną tokiai šeimai, kokią jie norėtų sukurti, tačiau didesnė dalis (38 proc. pasirinkusių skalės įverčius penki ir šeši) mato savo tėvų šeimoje sektiną pavyzdį.

Statistikai reikšmingi skirtumai vertinant tėvų šeimą kaip pavyzdį buvo nustatyti tarp skirtingo religingumo respondentų ($p < 0,05$; Kruskal-Wallis testas). Skirtingo religingumo grupėse vertinimų vidurkiai (M) skyrėsi taip:

- Nereliginiai – $M=3,8$
- Vidutiniškai religingi – $M=3,82$
- Religingi – $M= 4,31$

Religiniai respondentai savo tėvų šeimos pavyzdį įvertino aukščiausiai. Tikėtina, kad įtakos turėjo religiniai įsitikinimai, skatinantys besąlygiškai gerbti tėvą ir motiną. Galime manyti, kad religingų respondentų tėvai taip pat dažniau religingi ir savo santykius grindžia tarpusavio meile ir pagarba, kaip to reikalauja krikščioniška moralė, ir jų šeima tampa sektinu pavyzdžiu vaikams.

Statistinė duomenų analizė padėjo aptikti ir kitas reikšmingas sąsajas, leidžiančias interpretuoti jaunimo požiūrį į genetines šeimas. 9 lentelėje matome, kaip požiūris į genetinę šeimą kaip pavyzdį savo įsivaizduojamai (kuriamai) šeimai siejasi su tėvų tarpusavio santykių vertinimu.

9 lentelė. Tėvų tarpusavio santykių ir jų šeimos kaip etalono vertinimų ryšys

Tėvų santykių vertinimo skalė	1 Labai geri	2	3	4	5	6 Labai blogi
Genetinės šeimos kaip pavyzdžio įvertinimas (M)	5,24	4,65	4,0	3,08	2,75	2,57

Vidurkių (M) reikšmės akivaizdžiai rodo, kad kuo geresni tėvų tarpusavio santykiai, tuo aukščiau genetinė šeima vertinama kaip būsimos (esamos) šeimos etalonas, ir atvirkščiai – jei tėvų santykiai blogi arba labai blogi, genetinė šeima kaip pavyzdys vertinama žymiai mažesniu balu (vidurkių skirtumai statistiškai reikšmingi, $p < 0,05$; Kruskal-Wallis testas). Atsakymų į šiuos du klausimus („Kaip vertintumėte savo tėvų tarpusavio santykius?“ ir „Ar šeima, iš kurios esate kilęs/usi yra pavyzdys?“) kiekybiniai požymiai tarpusavyje koreliuoja ($R = -0,58$, $p < 0,05$; pagal Spearman). Tad galime teigti, kad tėvų tarpusavio santykių kokybė ir vaikų požiūris į jų šeimą kaip sektiną pavyzdį, glaudžiai siejasi tarpusavyje.

Nustatyta dar viena įdomi priklausomybė, kurią matome 10 lentelėje.

Taigi matome aišką tendenciją: kuo geriau respondentai vertina savo tėvų tarpusavio santykius, tuo aukštesnis jų pasitenkinimas savo santykiais tiek su motina, tiek su tėvu (vidurkių skirtumai statistiniu požiūriu reikšmingi, $p < 0,05$; Kruskal-Wallis testas). Vidurkių (M) reikšmės atspindi pirmiau minėtą skirtumą tarp pasitenkinimo santykiais su tėvu ir motina – respondentai labiau patenkinti santykiais su motina. Tačiau akivaizdu,

10 lentelė. Tėvų tarpusavio santykių ir vaikų pasitenkinimo santykiais su motina ir tėvu ryšys

Tėvų santykių vertinimas	1 Labai geri	2	3	4	5	6 Labai blogi
Pasitenkinimo santykiais su motina vertinimas (M)	5,45	5,18	4,79	4,75	4,33	4,14
Pasitenkinimo santykiais su tėvu vertinimas (M)	5,25	4,84	4,25	4,12	3,15	3,71

kad abiem atvejais reikšmingas veiksnys yra tėvų tarpusavio darna. Visiškai tikėtina, kad ji daro įtaką jaunų žmonių pasitenkinimui santykiais šeimos diadose „tėvas – vaikas“ ir „motina – vaikas“, sykiu lemia gerą bendrą šeimos santykių emocinę kokybę. Tokia šeima dažniau vertinama kaip etalonas, į kurį jauni žmonės tikisi lygiuotis kurdami savo šeimą.

Išvados

1. Anketinis tyrimas, kurio tikslas buvo apimti platų jaunimo nuomonių apie santuoką ir šeimą spektrą, atskleidę požymius (tėvų tarpusavio santykiai, genetinės šeimos sutelktumas ir ryšių stiprumas, šeimos vaidmenų struktūra, vaikų ir tėvų santykiai), kuriuos jaunuoliai priskiria savo genetinei šeimai. Šių duomenų reikšmingumas grindžiamas prielaida, kad jaunų žmonių požiūrio į genetinę šeimą pažinimas padeda prognozuoti jų vedybinę elgseną ir tikėtiną būsimos šeimos modelį.

2. Daugelis respondentų dalis (29,3 proc.) pakankamai palankiai vertina savo tėvų kaip sutuoktinių tarpasmeninius santykius, taip pat mano, kad jų genetinei šeimai būdingas gana aukštas sutelktumo lygis ir glaudūs tarpusavio ryšiai.

3. Pagal tėvų dalyvavimo buitės darbuose pobūdį respondentų genetinės šeimos priskirtinos tradicinei branduolinei šeimai, kuriai būdingi ryškūs „tarybiniai standartai“ (4 lentelė). Žmona – motina yra centrinė figūra: ji tvarko buitį, atsakinga už vaikų priežiūrą ir auklėjimą, į ją dažniau kreipiamasi patarimo ir pagalbos, ji randa pakankamai laiko bendravimui su vaikais, nors dažniausiai dirba už šeimos ribų lygiai su vyru. Vyras – tėvas šeimos reikaluose dalyvauja tik epizodiškai. Tikėtina, kad daugelis moterų nepritaria tradiciniam savo vaidmens šeimoje supratimui, todėl jaunoji karta, kuri dar tik ruošiasi kurti (kuria) savo šeimą, pasirengusi vaidmenų sistemą pertvarkyti egalitariniais pagrindais.

4. Dauguma respondentų (67,7 proc.) savo santykius su motina vertina teigiamai, taip pat pažymi, kad motinos praleido su jais pakankamai laiko. Pasitenkinimas santykiais su tėvu reikšmingai mažesnis, daug respondentų (40,9 proc.) teigia, kad tėvas praleido su jais per mažai laiko. Tikėtina, jog šie vertinimai siejasi su pasyviu tėvo vaidmeniu šeimoje. Nustatyta, kad jauni žmonės labiau patenkinti savo santykiais su tėvu ir motina tais atvejais, kai šie gerai sutaria tarpusavyje.

5. Didesnė dalis apklaustųjų (38 proc.) teigiamai vertina genetinę šeimą kaip pavyzdį kuriant savo šeimą. Tačiau apie penktadalis respondentų (10,1 proc.) nurodo, kad jų tėvų

šeima nėra sektinas pavyzdys. Statistinės sąsajos parodė, kad juo geresni tėvų tarpusavio santykiai, juo aukščiau genetinė šeima vertinama kaip būsimos (esamos) savo šeimos etalonas, ir atvirkščiai – jei tėvų santykiai blogi arba labai blogi, genetinė šeima kaip pavyzdys vertinama žymiai mažesniu balu. Taigi tėvų kaip sutuoktinių tarpusavio darna lemia gerą bendrą šeimos santykių emocinę kokybę. Tokia šeima dažniau vertinama kaip etalonas, į kurį jauni žmonės tikisi lygiuotis kurdami savo šeimą.

6. Galime manyti, kad šeimos vertybės, kuriomis vadovavosi genetinės šeimos, jaunų žmonių tebėra reflektuojamos. Požiūris į genetines šeimas iš esmės yra teigiamas, tai leidžia tikėtis, kad daug tradicinių šeimos bruožų persikels į būsimų šeimų sanklodą.

NUORODOS

- 1 *Nave-Herz R.* Familie zwischen Tradition und Moderne. Ausgewählte Beiträge zur Familiensociologie. Oldenburg: BIS Verlag. 2003.
- 2 *Busch F. W. Scholz W. D.* Familie – Auslaufmodell oder Zukunftsoption? Oldenburger Universitätsreden Nr. 129. 2002.
- 3 Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas. 2003.
- 4 *Giedraitienė E. Čepienė R.* Auswertung des Pretestes in Litauen. Familienvorstellungen von Jugendlichen. Dokumentation eines Workshops. Oldenburg: BIS Verlag. 2003. S. 111–115.
- 5 *Bowen M.* Family Therapy in Clinical Practice. N. Y. 1984.
- 6 *Benokraitis N.* Marriages and Families: Changes, Choices and Constraints. Upper Saddle River. New Jersey: Prentice Hall. 1999.
- 7 *Lemme B.* Suaugusiojo raida. Vilnius: Poligrafija ir informatika. 2003.
- 8 Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas. 2003.
- 9 *Шнейдер Л. Б.* Психология семейных отношений. Курс лекций. ЭКСМО-Прес. 2000. С. 63.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. *Benokraitis N.* Marriages and Families: Changes, Choices and Constraints. Upper Saddle River. New Jersey: Prentice Hall. 1999.
2. *Bowen M.* Family Therapy in Clinical Practice. N. Y. 1984
3. *Busch F. W. Scholz W. D.* Familie – Auslaufmodell oder Zukunftsoption? Oldenburger Universitätsreden Nr. 129. 2002.
4. *Giedraitienė E. Čepienė R.* Auswertung des Pretestes in Litauen. Familienvorstellungen von Jugendlichen. Dokumentation eines Workshops. Oldenburg: BIS Verlag. 2003.
5. *Lemme B.* Suaugusiojo raida. Vilnius: Poligrafija ir informatika. 2003.
6. *Nave-Herz R.* Familie zwischen Tradition und Moderne. Ausgewählte Beiträge zur Familiensociologie. Oldenburg: BIS Verlag. 2003.
7. Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas. 2003.
8. *Шнейдер Л. Б.* Психология семейных отношений. Курс лекций. ЭКСМО-Прес. 2000.

Ramutė Čepienė, Elvyra Giedraitienė

YOUNG PEOPLE'S ATTITUDE TO GENETIC FAMILY: SEARCH OF FUTURE FAMILY MODEL

S u m m a r y

The article presents the results of empirical research that examines the attitude of the young people towards the family and marriage. Empirical idea of the research was proposed by the colleagues from Oldenburg's University (Germany), who initiated international project to analyze young people's attitude to the family. Theoretical assumptions of the research were formulated in the works of F. W. Busch, W. D. Scholz (2002), R. Nave-Herz (2003) and approved during the international seminars together with the researchers from Spain, Poland, and South Korea (the authors of this article participated there as well). Colleagues from Germany also prepared tool of the research – questionnaire, which was translated to Lithuanian language and predigested during the pilot research that took place in 2002–2003 (E. Giedraitienė, R. Čepienė, 2003).

In 2004 with the financial support of Lithuanian Science and Studies Support Foundation a research was carried out. Its main aim was to reveal attitude of young Lithuanian people to marriage and family as social phenomena as well as an alternative to the personal life style. With the help of questionnaire we have tried to ascertain significance and priorities of marriage and other forms of partnership, attitude towards divorce and its reasons, the role of children in the future plans, imagination of men and women's roles in the family life, as well as peculiarities of genetic family structure and its evaluation.

The article presents the part of the research that permits to answer to following questions: how young people value peculiarities of their (parental) genetic family structure, character of the relationship between the parents and parents and children, whether they consider parental family to be an example to follow while creating their own family. The character of genetic family evaluation let us forecast continuity of traditional attitude towards the structure of the family and at the same time it shows an evidence of evaluation tendencies of family institute.

Genetic (parental) family is a group, where young people spend relatively the biggest part of their time. Parents are the people, who due to exceptional emotional interaction make a biggest influence on the child's behavior and development of personality. Devices of social learning determine the big part of experience, consciously or not acquired in genetic family. It is or will be transmitted to the construct of future family, and later – to the one's behavior in the family. According to M. Bowen (1984), model of relationships in genetic family let us forecast the model of relations, that young person will apply in his own family and even transmit to another generation. Negative or positive experience, system of values and diapason of feelings that were taken from the genetic family become guidelines to interpersonal relations of spouses, to bringing up of a child, and structure of roles, etc.

Our research has helped to ascertain how young people tend to evaluate their genetic family: internecine relations of parents, distribution of roles, satisfaction of their own relations with parents, quantity of time, that parents dedicated to their nurturing, the role of important advisors regarding life questions, etc. Referring to the statistical analysis of data, we have deduced that evaluation of internecine relations between parents make an influence on satisfaction with parental – children relations and conscious decision to choose parental family as a model for the future family.

Conclusions:

1. Research questionnaire that aimed to cover wide spectrum of youth attitudes toward marriage and family, has revealed number of signs (internecine relations of parents, unity and firmness of relations of genetic family, structure of family roles, relations of children and parents, etc.), that young people ascribe to their genetic family. The significance of this data is based on the assumption, that attitude of young people towards the genetic family helps to forecast their marriage's behavior and possible model of future family.

2. Major part of the respondents (29,3 %) evaluates the interpersonal relations of their parents as spouses rather auspiciously. They also think that their genetic families distinguish with rather high level of unity and close internecine connections.

3. Genetic families of the respondents are ascribed to traditional nucleus family, which distinguishes in clear "soviet standards", regarding character of parents' participation in home works (table 4). Wife-mother is a central figure: she takes care of home, is responsible for children, more often she is an advice giving or helping person, she finds time to communicate with children, although spends the same time at work as her husband

does. Husband-father participates in family affairs only episodically. It is believed, that major part of women disapproves of their traditional role in family, therefore young generation, which is still preparing to create (or is creating) their family, is ready to reorganize a system of roles according to the principles of equality.

4. Major part of respondents (67,7 %) evaluates positively their relations with mother. They also emphasize that mothers have spent enough time with them in childhood. Satisfaction with relations with father is fairly less (40,9 %). Many respondents affirm that father has spent too little time with them. Probably this evaluation is related to the passive role of the father in the family. It is defined that young people are more satisfied with their relations with parents in those cases, when they are in good interecine relations between each other.

5. 38 % of respondents evaluate genetic family positively as an example while creating their own family, nevertheless, almost one fifth of respondents (10,1 %) have pointed out that family of their parents is not an exemplary one. Statistical data revealed that the better are the relations between the parents, the earlier genetic family is evaluated as an etalon for a future (existing) family, and *vice versa* – if the relations between parents are bad or very bad, genetic family as a model is evaluated with significantly smaller point. So, interecine concordance of parents as spouses determines emotional quality of all family relations. Such family is often evaluated as an etalon, to which young people would like to dress while creating their own family.

6. We may affirm that values of the family, which were followed by the genetic families, are still reflected by young people. Attitude towards genetic families is positive in essence, and this let us hope that many features of traditional families will be transmitted to the structure of the future families.

Gauta: 2007 01 23

Parengta: 2007 06 01

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: genetinė šeima, šeimos vaizdinys, šeimos struktūra, tarpasmeniniai santykiai.

KEY WORDS: attitude towards family, genetic family, evaluation of genetic family as an example.

Ramutė ČEPIENĖ – Klaipėdos universiteto Pedagogikos fakulteto, Psichologijos katedros docentė, socialinių mokslų (edukologija) daktarė. Moksliniai interesai: šeimos psichologija, suaugusiųjų psichologija. Adresas: S. Nėries 5, Klaipėda, LT-92227. Tel. 8 46 398637. El. paštas ramutele53@yahoo.com.

Elvyra GIEDRAITIENĖ – Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto, Socialinio darbo katedros vedėja, docentė, socialinių mokslų (edukologija) daktarė. Moksliniai interesai: socialinė politika, socialinis darbas. Adresas: H. Manto 84, Klaipėda LT-92294. Tel. 8 46 398564. El. paštas: elvyrag@hgf.ku.lt.

Ramutė ČEPIENĖ – Dr. of Social Sciences (Psychology), Associate Professor at Department of Psychology, Klaipėda University, Faculty of Education. Research interests: family psychology, adult psychology. Address: S. Nėries 6, Klaipėda, LT-92227. Phone: 846 398637. E-mail: ramutele53@yahoo.com.

Elvyra GIEDRAITIENĖ – Dr. of Social Sciences (Educology), Associate Professor, Head of Department of Social